

คำบุรุษสรรพนามในลิลิตพระลอ: การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์สังคม

สุชาดา เจียพงษ์*

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบคำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ และศึกษาการใช้คำบุรุษสรรพนามตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด ผู้ที่พูดด้วย และผู้ที่กล่าวถึงจากวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบคำบุรุษสรรพนามที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอแบ่งได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ คำบุรุษสรรพนาม และคำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนาม ซึ่งมีโครงสร้างเป็นคำเดียวและคำประสม ส่วนการใช้คำบุรุษสรรพนามจะแตกต่างกันตามปัจจัยทางสังคมด้านความสัมพันธ์แบบสูงกว่า เท่าเทียมกัน และต่ำกว่า

Personal Referents in Lilit Phralaw : A Sociolinguistic Study

Suchada Giaphong

Abstract

This study aims to investigate patterns of personal referents and their uses on the basis of relationships among the first person (speaker), the second person (listener) and the third person, mentioned in a Thai literary work entitled *Lilit Phralaw*. The results show two personal referent patterns: pronouns and non-pronoun words, both simple and compound. The uses of pronouns vary in accordance with social relationships : higher, same and lower.

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม นักศึกษาปริญญาเอก ภาควิชาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทนำ

ลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่สำคัญเรื่องหนึ่งของไทย ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดของคำประพันธ์ประเภทลิลิต ซึ่งดีเยี่ยมทั้งทางด้านเนื้อหา กลวิธีนำเสนอ ฉันทลักษณ์ และสำนวนภาษา การเลือกใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาชี้ให้เห็นว่ามีความประณีตในการสรรคำต่างๆ มีผลให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกดื่มด่ำและซาบซึ้งใจได้มาก ผู้เขียนสังเกตว่าคำที่ทำหน้าที่เป็นคำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอมีลักษณะที่น่าสนใจ คำบางคำยังมีใช้ในปัจจุบัน เช่น “กู” “ฉัน” “เรา” “ท่าน” และคำบางคำไม่มีใช้แล้วในปัจจุบัน เช่น “เฑาะ” “เฝือ” “รา” คำบุรุษสรรพนามนอกจากเป็นคำที่ใช้แทนผู้พูด ผู้ที่พูดด้วย และผู้ที่กล่าวถึงแล้ว การเลือกใช้คำบุรุษสรรพนามยังแปรไปตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดอีกด้วย

การศึกษาคำบุรุษสรรพนามในภาษาไทยที่ผ่านมามีทั้งการศึกษาตามแนวประวัติ เช่น เรื่อง “วิวัฒนาการของคำบุรุษสรรพนามตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยปัจจุบัน” ของ มีชัย เอี่ยมจินดา (๒๕๓๔) และเรื่อง “การศึกษาระบบบุรุษสรรพนามภาษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ในแนวประวัติ” ของ สิริพร หฤทัยวิญญู (๒๕๔๕) และศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์สังคม เช่น เรื่อง “A Socio-Linguistic Study of Pronominal Strategy in Spoken Bangkok Thai” ของ อังกาบ ผลากรกุล (๒๕๑๕) เรื่อง “สรรพนามในบันทึกและจดหมายของโกษาปาน : การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์สังคม” ของ จตุพร ศิริสัมพันธ์ (๒๕๒๙) จากการศึกษาข้างต้นพิจารณาได้ว่าการศึกษาตามแนวประวัติใช้ข้อมูลลายลักษณ์จากเอกสารโบราณ ส่วนการศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์สังคมใช้ข้อมูลทั้งภาษาเขียน และภาษาพูด การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์สังคมนี้มีความน่าสนใจสามารถอธิบายได้ทั้งกฎเกณฑ์ทางภาษาและกฎเกณฑ์การใช้ตามปัจจัยทางสังคม สอดคล้องกับ วิลเลียม ลาบอฟ (William Labov 1971 : 152) กล่าวว่าการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างของแต่ละภาษาว่ามีระบบและกฎเกณฑ์การใช้อย่างไรนั้น ต้องศึกษาภาษาโดยพิจารณาทั้งโครงสร้างทางภาษา และโครงสร้างทางสังคมควบคู่กันไป หากศึกษาเพียงด้านเดียวก็จะได้ความรู้เกี่ยวกับภาษานั้นไม่สมบูรณ์ ผู้เขียนจึงนำแนวคิดนี้ศึกษา

คำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ เพื่อให้เห็นทั้งกฎเกณฑ์ทางภาษาและกฎเกณฑ์ทางสังคม

ผู้เขียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบคำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ และศึกษาการใช้คำบุรุษสรรพนามตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด ผู้ที่พูดด้วย และผู้ที่กล่าวถึงจากวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ โดยมีสมมติฐานว่าคำบุรุษสรรพนามในลิลิตพระลอจะมีลักษณะเป็นคำบุรุษสรรพนามที่มี ๓ พจน์ และการใช้คำบุรุษสรรพนามจะแตกต่างกันตามปัจจัยทางสังคมด้านความสัมพันธ์แบบสูงกว่า เท่าเทียมกัน และต่ำกว่า เก็บข้อมูลจากวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ ฉบับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิไลยทิพย์ พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยคัดเลือกบทประพันธ์ที่ปรากฏคำบุรุษสรรพนามทั้งที่มีลักษณะการประพันธ์ที่เป็นร้อยและโคลง บันทึกลงในแฟ้มข้อมูลบัตรคำ (Alphabetical card file) พร้อมทั้งบันทึกว่าใครพูดกับใคร เลขบทที่และเลขหน้า และเรียงตามลำดับคำบุรุษสรรพนามจาก ก-ฮ เพื่อสะดวกในการค้นหาและนับความถี่ในการปรากฏได้

รูปแบบคำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ

คำบุรุษสรรพนามในฐานะเป็นคำที่ใช้แทนบุคคลในการสนทนาได้ตอบกันนั้นเมื่ออยู่ ๓ ฝ่าย คือ ผู้พูด เรียกว่า บุรุษที่ ๑ ผู้ที่พูดด้วย เรียกว่า บุรุษที่ ๒ และผู้ที่กล่าวถึง เรียกว่า บุรุษที่ ๓ ดังนั้น การบ่งบุรุษในคำบุรุษสรรพนามจึงถือว่าเป็นลักษณะประจำคำที่สำคัญ นอกจากนี้คำบุรุษสรรพนามแบ่งได้เป็น ๒ รูปแบบ คือ คำบุรุษสรรพนามและคำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนาม

๑. คำบุรุษสรรพนาม เป็นคำสรรพนามที่สามารถบ่งชี้บุรุษได้แน่นอน คือ บอกลักษณะประจำคำใช้แทนบุรุษที่ ๑, ๒ หรือ ๓ สามารถจำแนกเป็นรูปแบบย่อยได้ ๒ รูปแบบคือ

๑.๑ คำบุรุษสรรพนาม คำเดียว จากข้อมูลในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ พบคำบุรุษสรรพนามที่มีรูปแบบเป็นคำคำเดียว จำนวน ๑๓ คำ ดังต่อไปนี้

คำสรรพนามบุรุษที่ ๑ พบ ๗ คำ ได้แก่ กู ข้า เผื่อ เรา ดู เรา เรียม

คำสรรพนามบุรุษที่ ๒ พบ ๔ คำ ได้แก่ เจ้า ท่าน เธอ สุ

คำสรรพนามบุรุษที่ ๓ พบ ๒ คำ ได้แก่ ท่าน เขา

๑.๒ คำบุรุษสรรพนาม คำประสม จากข้อมูลในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ พบรูปแบบคำบุรุษสรรพนามที่เป็นคำประสม จำนวน ๑๐ คำ ดังต่อไปนี้

คำสรรพนามบุรุษที่ ๑ พบ ๓ คำ ได้แก่ ข้าพระ เผื่อข้า ตูข้า

คำสรรพนามบุรุษที่ ๒ พบ ๕ คำ ได้แก่ เจ้ากู เจ้าข้า เจ้าพี่ เชื้อข้า
เชื้อพี่

คำสรรพนามบุรุษที่ ๓ พบ ๒ คำ ได้แก่ พระองค์ท่าน ท่านไท่

๒. คำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนาม เป็นคำที่ไม่สามารถบ่งชี้บุรุษได้แน่นอน คือ ไม่แสดงลักษณะประจำคำด้านบุรุษ สามารถใช้แทนคำสรรพนามได้ทั้ง ๓ บุรุษ ขึ้นอยู่กับบริบทที่ใช้

คำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ มี ๖ ประเภท ได้แก่

๑. คำนำหน้า เช่น นาง นาย

๒. คำเรียกญาติ เช่น บุ ยา แม่ ลูก พี่ น้อง

๓. ชื่อ เช่น เพื่อน ขวัญ แก้ว รื่น รอย

๔. ยศหรือตำแหน่ง เช่น สมเด็จพระ พระราชาเจ้า พระภุชชอยู่เกล้า พระและ คำที่หมายถึงพระราชหรือราชวงศ์ เช่น ปิ่นภูมิศวร เจ้าหล้า ฐ ไท้ พระทอง หรือคำแสดงสมณศักดิ์สำหรับพระสงฆ์ เช่น พระ พระครู

๕. อาชีพ เช่น หมอ โจร ครู พี่เลี้ยง

๖. คำ/วลีแสดงความรู้สึก เช่น เอย แก้ว ดวงสมร ที่รัก จอมขวัญ

สามารถพิจารณาได้ว่าคำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนามสามารถปรากฏได้ตาม ลำพัง และปรากฏร่วมกับคำอื่นได้เพื่อใช้เป็นคำบุรุษสรรพนาม ผู้เขียนจึงแยกรูปแบบ ออกตามส่วนประกอบของคำ เป็น ๒ รูปแบบใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

๒.๑ คำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนาม คำเดียว

เช่น นาง นาย ปู่ ย่า แม่ ลูก พี่ น้อง เพื่อน ขวัญ แก้ว รื่น รอย พระ ฐ
ไห้ เจ้า หมอ ไหร ครู เอย แก้ว ทอง

๒.๒ คำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนาม คำประสม

มีส่วนประกอบที่ประกอบด้วย ๒ ส่วน และ ๓ ส่วน ดังนี้

เช่น - คำประสมที่ประกอบด้วยคำ ๒ ส่วน

คำเรียกญาติ+คำแสดงความรู้สึก เช่น ลูกเอย ลูกแก้ว น้องแก้ว

คำเรียกญาติ+อาชีพ เช่น ปู่หมอ ยายมด

ยศ+อาชีพ เช่น ขุนพี่เลี้ยง

- คำประสมที่ประกอบด้วยคำ ๓ ส่วน

คำเรียกญาติ+คำเรียกญาติ+คำเรียกญาติ เช่น ลูกหลานปู่

ยศ+ชื่อ+ยศ เช่น พระลอราช

คำนำหน้า+ชื่อ+วลีแสดงความรู้สึก เช่น แม่เอยรัก

การใช้คำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ

การใช้คำสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอจะแปรไปตามความสัมพันธ์^๑
ระหว่างผู้พูด ผู้ที่พูดด้วย และผู้ที่กล่าวถึง

๑. คำบุรุษสรรพนาม คำเดียว

ในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ พบคำบุรุษสรรพนาม คำเดียว ที่สามารถบ่งชี้
บุรุษได้แน่นอน จำนวน ๑๓ คำ ดังต่อไปนี้

คำสรรพนามบุรุษที่ ๑ พบจำนวน ๗ คำ ได้แก่ กู ข้า เผื่อ เเรา ตู รา เรียม

^๑ ความสัมพันธ์ในการศึกษานี้มี ๓ แบบ คือความสัมพันธ์แบบสูงกว่า ต่ำกว่า และเท่าเทียมกัน

๑. แบบสูงกว่า หมายถึง ผู้พูดมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ที่พูดด้วยหรือผู้ที่กล่าวถึง

๒. แบบต่ำกว่า หมายถึง ผู้พูดที่มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าผู้ที่พูดด้วยหรือผู้ที่กล่าวถึง

๓. แบบเท่าเทียมกัน หมายถึง ผู้พูด ผู้ที่พูดด้วย หรือผู้ที่กล่าวถึงมีสถานภาพทางสังคมเท่าเทียมกัน
ซึ่งความสัมพันธ์แบบที่ ๑ และ ๒ เป็นความสัมพันธ์แบบสมมูล ส่วนความสัมพันธ์แบบที่ ๓ เป็น
ความสัมพันธ์แบบไม่สมมูล

“กุ” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า

ฉันใดกุจักได้ สมณุน้องให้

อ่อนท้าวทั้งสองฯ

(โคลง ๒ ก. หน้า ๓๒)

“กุ” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ พระลอผู้เป็นเจ้าของใช้เรียกตัวผู้พูด เมื่อพูดกับคนรับใช้ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่า ผู้พูดที่มีสถานภาพเป็นเจ้านายพูดกับคนรับใช้

“ข้า” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

ทุกวันข้าจดวงเดือน งามขึ้น ไล่นา

หมองดังนี้ข้าไหว บอกข้าขอพึ่ง หนึ่งราชฯ (โคลงบทที่ ๗ หน้า ๒๐)

“ข้า” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ พี่เลี้ยงใช้เรียกตัวผู้พูดเมื่อพูดกับพระเพื่อนพระแพง ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า ผู้พูดมีสถานภาพเป็นคนรับใช้พูดกับเจ้านาย

“เมื่อ” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า เท่าเทียมกัน และต่ำกว่า

สองเชือกเมื่อหัลบไหล ลืมตื่น ฤพี่

สองเมื่อคิดเองอ้า อย่าได้ถามเมื่อ (โคลงบทที่ ๙ หน้า ๒๓)

“เมื่อ” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ พระเพื่อนและพระแพงใช้เรียกตัวผู้พูดเมื่อพูดกับนางรื่นนางโรย ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่า ผู้พูดมีสถานภาพเป็นเจ้านายพูดกับคนรับใช้

สองมาแต่ไดนาม ไบอก ราพ้อ

ให้จุงสองเมื่อรู้ ชื่อรู้เมืองสองฯ (โคลงบทที่ ๑๙๘ หน้า ๒๘๘)

“เมื่อ” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ นางรื่นนางโรยใช้เรียกตัวผู้พูดเมื่อพูดกับนายแก้วนายขวัญ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน ผู้พูดมีสถานภาพเป็นคนรับใช้เช่นกัน

ขัดใจแม่ณเกล้า

สองสมเด็จพระเจ้า

บอกไว้งานเผื่อฯ

(โคลง ๒ ตอนที่ ๒ ข. หน้า ๒๒)

“เผื่อ” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ นางรื่นและนางโรยใช้เรียกตัวผู้พูด เมื่อพูดกับพระเพื่อนพระแพง ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า ผู้พูดมีสถานภาพเป็นคนรับใช้พูดกับเจ้านาย

“เรา” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ หรือพหูพจน์ ในความสัมพันธ์แบบสูงกว่า และต่ำกว่าจะใช้เรียกผู้พูดเพียงฝ่ายเดียวทั้งเอกพจน์และพหูพจน์ แต่ในความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันจะเรียกตัวผู้พูดและผู้ที่ถูกด้วยพหูพจน์

เมืองเราอุบาทว์ร้าย

แรงนัก ลูกเอย

เขาส่งผีสาหัสคดี

ข่มแล้ว

(โคลงบทที่ ๗๖ หน้า ๑๒๒)

“เรา” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ นางบุญเหลือใช้เรียกผู้พูด คือตัวเอง พระลอ และประชาชนในเมืองแมนสรวงเมื่อพูดกับพระลอ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ แม่พูดกับลูก

แม่โรยรักอย่าได้

โรยใจหนึ่งรา

นำแขกเราไปใน

ฝายนั่น

(โคลงบทที่ ๑๘๙ หน้า ๑๘๒)

“เรา” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ นางรื่นใช้เรียกตัวผู้พูดและผู้ที่ถูกด้วย คือนางโรย ซึ่งเป็นคนรับใช้เช่นกัน ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน

ลูกตายก็ตายแล้ว

เจ็บบเห็นหน้าแก้ว

เกิดกล้าเรามาฯ

(โคลง ๒ ก. หน้า ๒๑๔)

“เรา” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ พระลอใช้เรียกผู้พูดเอง เมื่อนึกถึง มารดา คือ นางบุญเหลือ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ ลูกพูดกับแม่

“ดู” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า เท่าเทียมกัน และต่ำกว่า

ปู่เอยเอ็นดูดู

เชิญช่วย ตูรา

ปู่ช่วยลจกให้

กึ่งแลเมืองหลวงฯ (โคลงบทที่ ๕๙ หน้า ๑๐๙)

“ดู” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ นางบุญเหลือใช้เรียกผู้พูดคือ พวกตนเองที่รวมไปถึงพระลอ นางบุญเหลือ และคนในเมืองแมนสรวง เมื่อพูดกับปฐิทธิชัย ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ เป็นกษัตริย์พูดกับหมอ

มาพลันแลดูนี้ สือบอกแก่ตุ๊ก

แลหรือชาวเราฯ

(โคลง ๒ ง. หน้า ๒๗๔)

“ดู” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ นางรีนนางโรยใช้เรียกตัวผู้พูด เมื่อพูดกับคนเฝ้าสวนในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันคือ ผู้พูดเป็นคนรับใช้

ดูไหว้ลาพระ ณ เกล้า ไว้แต่สองนายเฝ้า

พระบาทแล้วเขาไปฯ

(โคลง ๒ ข. หน้า ๒๐๑)

“ดู” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ เหล่าทหารใช้เรียกผู้พูดคือ พวกเหล่าทหาร เมื่อพูดกับพระลอ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ ทหารกับเจ้านาย

“รา” ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ รวมทั้งผู้พูดและผู้ที่ถูกพูดด้วย ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่า และเท่าเทียมกัน เมื่อผู้พูดต้องการระบุว่ารวมทั้งผู้พูดและผู้ที่ถูกพูดด้วยเป็นพวกเดียวกัน

ลั่นทั้งแผ่นดินรา

แม่ลูก ก็ดี

สินลั่นแต่สินจงเจ้า

แม่ได้แรงคืนฯ

(โคลงบทที่ ๔๓ หน้า ๘๖)

“รา” ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ ผู้พูดคือนางบุญเหลือ รวมทั้งผู้ที่พูดด้วยคือ เป็นเหล่าทหารคนรับใช้ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ กษัตริย์พูดกับคนรับใช้

มาสองราจะร้อง

ถามเกิดฤาพระน้อง

จูงให้แรงใจ

หนึ่งรา

(โคลงบทที่ ๒๓. หน้า ๓๐๔)

“รา” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ ใช้เรียกทั้งผู้พูดและผู้ที่ถูกพูดด้วย เป็นเพศหญิงคือ พระเพื่อนกับพระแพง ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน

“เรียม” ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ เมื่อพูดกับคนรัก ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า

เรียนมาสวนนี้ไสร้ นฤมล พี่เอย

แลพบเห็นสักคน หนึ่งเฝ้า (โคลงบทที่ ๑๘๓ หน้า ๒๗๘)

“เรียน” ใช้เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ นายแก้วใช้เรียกตัวผู้พูด เมื่อพูดกับนางรื่นหญิงที่รัก ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ สามีกับภรรยา

คำสรรพนามบุรุษที่ ๒ พบจำนวน ๔ คำ ได้แก่ เจ้า ท่าน เชื้อ สุ

“เจ้า” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า เท่าเทียมกัน

เจ้าใช้ทุกข์แม่เพียง ภูเขา ลูกเฮย

เจ้าเคลื่อนไหวทุกข์บางเบา สว่างร้อน (โคลงบทที่ ๔๖ หน้า ๙๑)

“เจ้า” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ นางบุญเหลือใช้เรียกผู้พูด เมื่อพูดกับพระลอ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ แม่พูดกับลูก

เห็นสระสนุกชล จักอาบ ตนนา

ฤาและมามีเจ้า ว่าให้เรียนอาษา (โคลงบทที่ ๑๘๓ หน้า ๒๗๘)

“เจ้า” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ นายแก้วใช้เรียกผู้พูด เมื่อพูดกับนางรื่น ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันคือ คนรับใช้ด้วยกัน

“ท่าน” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ ในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

สองผจงอาราธนาไหว้ อารักษ์

ขอท่านแสดงสิทธิศักดิ์ อย่างัก (โคลงบทที่ ๒๕ หน้า ๗๐)

“ท่าน” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ พระเพื่อนพระแพงใช้เรียกผู้ที่พูดด้วยคือ พระญ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ นับถือกันเป็นหลานกับพระญ

“เชื้อ” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ ทวิพจน์ ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า

พี่ขวัญพี่แก้วพี่ ชวนกัน ฟังรา

เชื้อกล่อมกุกุณ ดั่งนี้ (โคลงบทที่ ๑๖๖ หน้า ๒๔๗)

“เชื้อ” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ ทวิพจน์ พระลอใช้เรียกผู้ที่พูดด้วยคือ นายแก้วกับนายขวัญ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ ผู้พูดเป็นเจ้านายพูดกับคนรับใช้

๘๒ สุชาดา เจียพงษ์

“สู” ใช้เป็นสรพนามบุรุษที่ ๒ พหูพจน์ ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า และเท่าเทียมกัน

ตรวจไต่รหาหน้าหมู มดหมอ

สูหลังยังเหลือหลอ อยู่บ้าง (โคลงบทที่ ๕๑ หน้า ๙๔)

“สู” ใช้เป็นสรพนามบุรุษที่ ๒ พหูพจน์ นางบุญเหลือใช้เรียกผู้ที่พูดด้วยคือ พวกมนตร์ทั้งหมด ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ ผู้พูดเป็นเจ้านายพูดกับคนรับใช้

มาพลันแลดูนี้ สือบอกแก้ตุ๊ก

แลร้อชาวเราฯ (โคลง ๒ ง. หน้า ๒๗๔)

“สู” ใช้เป็นสรพนามบุรุษที่ ๒ พหูพจน์ นางรีนนางโรยใช้เรียกผู้ที่พูดด้วยคือ พวกคนเฝ้าสวน ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน เป็นคนรับใช้เช่นกัน

คำสรพนามบุรุษที่ ๓ พบจำนวน ๒ คำ ได้แก่ ท่าน เขา

“ท่าน” เป็นสรพนามบุรุษที่ ๓ เอกพจน์ ในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

ยังยาหยูกทุกอัน เราเลื่อม ไปนา

มนตร์และยาจกแก้ ท่านได้ฉันใดฯ (โคลงบทที่ ๖๐ หน้า ๑๑๐)

“ท่าน” เป็นสรพนามบุรุษที่ ๓ เอกพจน์ หมอสิทธิชัยใช้เรียกผู้ที่กล่าวถึงคือ พระลอ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ หมอกับภษัตริย์

“เขา” เป็นสรพนามบุรุษที่ ๓ พหูพจน์ ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า ต่ำกว่า และเท่าเทียมกัน

พระกรเกยผากไห้ มือลูบทรวงไล่ไล่

ทำเลห์ให้เขาเห็นฯ (โคลงบทที่ ๒ หน้า ๓๔)

“เขา” เป็นสรพนามบุรุษที่ ๓ พหูพจน์ พระลอใช้เรียกผู้ที่กล่าวถึงคือ พวกคนที่เข้าเฝ้า ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ เจ้านายพูดกับข้ารับใช้

ร้อยท้าวทูลบาทเบื้อง บุญขจร

พระปู่เขารอรอน ขาดเกล้าฯ (โคลงบทที่ ๗๗ หน้า ๑๒๓)

“เขา” เป็นสรพนามบุรุษที่ ๓ พหูพจน์ นางบุญเหลือใช้เรียกผู้ที่กล่าวถึงคือ

ฝ่ายพระเพื่อนพระแพงแห่งเมืองสรอง ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกันคือ กษัตริย์พูดกับกษัตริย์ด้วยกัน

ปู่เล็งเห็นท้าวหล้า ทุกอัน นามแม่

บอกข่าวเขาแก่กัน แต่งเฝ้า (โคลงบทที่ ๕๔ หน้า ๙๙)

“เขา” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ พหูพจน์ ปู่เจ้าสมิงพรายใช้เรียกผู้ที่กล่าวถึงคือ ฝ่ายนางบุญเหลือ นุสริทธิชัย เหล่าข้ารับใช้ที่คิดหาวิธีแก้แค้นให้พระลอ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ หมอเสน่ห์และพวกฝ่ายเมืองแมนสรวงโดยมีนางบุญเหลือ เป็นผู้ปกครองเมือง

๒. คำบุรุษสรรพนาม คำประสม

ในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ พบคำบุรุษสรรพนามที่เป็นคำประสม ที่สามารถ บ่งชี้บุรุษได้แน่นอน จำนวน ๑๐ คำ ดังต่อไปนี้

คำสรรพนามบุรุษที่ ๑ พบจำนวน ๓ คำ ได้แก่ ข้าพระ เมื่อข้า ดูข้า

“ข้าพระ” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

ข้าพระอยู่นานมี ใจเหนื่อย พระเอย

จักใครลาพระเจ้า เทียวเหล่านพนาสนธ์ฯ (โคลงบทที่ ๖๒ หน้า ๑๑๒)

“ข้าพระ” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ พระลอใช้เรียกตัวผู้พูด เมื่อพูดกับ พระมารดาในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ ลูกกับแม่

“เมื่อข้า” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

ข้าไหว้วายชีวิต เมื่อข้าชิดข้าเชื้อ เพื่อดังฤเหตุใด ธมิไว้ใจเท่าเฝ้า

สองแม่ณหัวเจ้า มิได้เอ็นดู เมื่อฤฯ (ร่ายตอนที่ ๔ หน้า ๒๓)

“เมื่อข้า” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ นางรินนางโรยใช้เรียกตัวผู้พูด โดย แสดงตัวว่าอยู่ในฐานะต่ำกว่าเมื่อพูดกับพระเพื่อนพระแพงในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ ข้ารับใช้พูดกับเจ้านาย

“ดูข้า” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ พหูพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

พระมียศยังฟ้า ขอเอนดูดูข้า

ท่านให้เห็นองค์ ท่านนาฯ (โคลง ๒ ฉ. หน้า ๖๙)

“ดูข้า” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ พระเพื่อนพระแพงใช้เรียกตัวผู้พูดที่รวมถึงนางรีนนางโรยด้วย โดยแสดงตัวว่าอยู่ในฐานะต่ำกว่า เมื่อพูดกับบุญเจ้าสุมิงพรายในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ ผู้น้อยพูดกับผู้อาวุโส

คำสรรพนามบุรุษที่ ๒ พบจำนวน ๕ คำได้แก่ เจ้ากู เจ้าข้า เจ้าพี่ เชื้อข้า เชื้อพี่

“เจ้ากู” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

สองสายสมรอ่อนไหว เดือนบพิตรเชิญให้

ธิดาเจ้ากูเสวยฯ

(โคลง ๒ ข. หน้า ๓๕๔)

“เจ้ากู” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ พระเพื่อนพระแพงใช้เรียกผู้ที่พูดด้วยคือ พระลอแสดงการยืนยันว่าผู้ที่กล่าวถึงว่าเป็นเจ้าของผู้พูด และแสดงความเคารพยกย่องผู้ที่พูดด้วย ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ ภรรยาพูดกับสามี

“เจ้าข้า” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

ณ หัวเจ้าข้าไซ้ เด็กเลย

แม้เคยจำเคย

จึงได้

(โคลงบทที่ ๒๓๐ หน้า ๓๒๕)

“เจ้าข้า” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ นางรีนใช้เรียกตัวผู้ที่พูดด้วย โดยแสดงความเคารพยกย่องผู้ที่พูดด้วย และแสดงตัวว่าเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะต่ำกว่า เมื่อพูดกับพระเพื่อนพระแพง ในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ คนรับใช้พูดกับเจ้านาย

“เจ้าพี่” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

บเป็นไฉเจ้าพี่

อย่าแคลน

รักแม่สุดดินแดน

กว่าฟ้า

(โคลงบทที่ ๒๕๔ หน้า ๓๔๘)

“เจ้าพี่” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ เอกพจน์ พระเพื่อนพระแพงใช้เรียกผู้ที่พูดด้วยคือ พระลอ แสดงความอ่อนน้อม ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ ภรรยาพูดกับสามี

“เชื้อข้า” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ ทวิพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

ไปปรับเรียกขวัญใน

เขานู พระเอย

หมอลังเชื้อข้าไสร้

ชอบช้างตัวเร็วฯ

(โคลงบทที่ ๒๒ หน้า ๔๔)

“เชือข้า” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ ทวิพจน์ นางรื่นนางโรยใช้เรียกตัวผู้พูด โดยแสดงความเคารพยกย่องผู้ที่พูดด้วย และแสดงตัวว่าเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะต่ำกว่า เมื่อพูดกับพระเพื่อนพระแพง ในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่าคือ คนรับใช้พูดกับเจ้านาย

“เชือพี่” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ ทวิพจน์ ความสัมพันธ์แบบสูงกว่า

สองเชือพี่อย่าเย็น ใจเร่ง ไปนา

เอาข่าวถึงน้องหน้า หม่อมเจ้าจอมสมรฯ (โคลงบทที่ ๒๑๒ หน้า ๓๐๕)

“เชือพี่” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๒ ทวิพจน์ พระลอใช้เรียกผู้ที่พูดด้วยคือ นางรื่นและนางโรย แสดงความอ่อนน้อม ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบสูงกว่าคือ เป็นเจ้านายพูดกับคนรับใช้

คำสรรพนามบุรุษที่ ๓ พบจำนวน ๒ คำ ได้แก่ พระองค์ท่าน ท่านให้

“พระองค์ท่าน” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ เอกพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

พระองค์ท่านเสด็จใน สวนเปล่า เขานา

พระเปลี่ยบมีผู้ เพื่อนให้เสด็จเดียวฯ (โคลงบทที่ ๑๒๐ หน้า ๒๙๔)

“พระองค์ท่าน” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ เอกพจน์ นางรื่นนางโรยใช้เรียกผู้ที่กล่าวถึงคือ พระลอ ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า คือคนรับใช้พูดกับเจ้านาย

“ท่านให้” ใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ พหูพจน์ ความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า

ยังรมย์พิมานสถาน ประพาส พระเอย

เรือนล้ำคณื่อน้องหน้า ท่านให้ทั้งสองฯ (โคลงบทที่ ๒๑๐ หน้า ๓๐๑)

“ท่านให้” เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๓ พหูพจน์ นางรื่นนางโรยใช้เรียกผู้ที่กล่าวถึงคือ พระเพื่อนพระแพง ในบริบทที่มีความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า คือคนรับใช้พูดกับเจ้านาย

จากข้างต้นสรุปเป็นตารางการใช้คำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอตามความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดได้ดังต่อไปนี้

พจน์	บุรุษที่ ๑			บุรุษที่ ๒			บุรุษที่ ๓		
	สูงกว่า	เท่ากัน	ต่ำกว่า	สูงกว่า	เท่ากัน	ต่ำกว่า	สูงกว่า	เท่ากัน	ต่ำกว่า
เอกพจน์	เรียม กู เรา	-	ข้า เรา ข้าพระ	เจ้า	เจ้า	ท่านเจ้า กู เจ้าข้า เจ้าพี่	-	-	พระองค์- ท่าน ท่าน
ทวีพจน์	เผื่อ รา	เผื่อ รา	เผื่อ เผื่อข้า	เชื่อ เชื่อพี่	-	เชื่อข้า	-	-	-
พหูพจน์	เรา ตุ	ตุ เรา	ตุ ตุข้า	สู	สู	ท่าน ท่านไท้	เขา	เขา	เขา

อภิปรายผล

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จากการศึกษาขึ้นรูปคำบุรุษสรรพนามที่ใช้ในความสัมพันธ์ ๓ ความสัมพันธ์ คือ คำบุรุษสรรพนามที่ใช้ในความสัมพันธ์แบบสูงกว่า มี ๙ คำ ได้แก่ “กู” “เรา” “เรียม” “เจ้า” “เผื่อ” “เผื่อข้า” “รา” “ตุ” และ “ตุข้า” คำบุรุษสรรพนามที่ใช้ในความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน มี ๗ คำ ได้แก่ “เผื่อ” “รา” “ตุ” “เรา” “เจ้า” “สู” “เขา” และคำบุรุษสรรพนามที่ใช้ในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า มี ๑๕ คำ ได้แก่ “ข้าพระ” “ข้า” “เรา” “เผื่อ” “เผื่อข้า” “ตุ” “ตุข้า” “เจ้ากู” “เจ้าข้า” “เจ้าพี่” “ท่าน” “เชื่อข้า” “พระองค์ท่าน” “เขา” “ท่านไท้” สังเกตได้ว่าคำบุรุษสรรพนามบางคำสามารถใช้ได้ทั้ง ๓ ความสัมพันธ์ เช่น “เผื่อ” “ตุ” และ “เขา” และคำบุรุษสรรพนามบางคำสามารถใช้ได้ในความสัมพันธ์ ๒ ความสัมพันธ์ เช่น “สู” “รา” “เรา” ซึ่งมักเป็นความสัมพันธ์แบบสูงกว่าและเท่าเทียมกัน เห็นได้ว่าความสัมพันธ์แบบต่ำกว่ามีความหลากหลายในการใช้คำมากกว่าความสัมพันธ์แบบสูงกว่าและเท่าเทียมกัน อาจกล่าวได้ว่าผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่าต้องระมัดระวังการใช้คำมากกว่าผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า

ปัจจัยทางสังคมด้านเพศ พบว่าการใช้คำบุรุษสรรพนามไม่แยกความแตกต่างตามเพศของ ผู้พูดและผู้ที่ถูกพูดด้วย กล่าวคือ ไม่สามารถบ่งชี้ได้แน่ชัดว่าคำใดใช้แทนเพศใด

มีเพียงคำเดียวที่สามารถบ่งชี้เพศได้คือคำว่า “เรียม” ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าปัจจัยทางสังคมด้านเพศไม่มีนัยสำคัญในการเลือกใช้คำบุรุษสรรพนาม แต่ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวกำหนดการเลือกใช้คำบุรุษสรรพนามในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ เป็นปัจจัยทางสังคมด้านความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด กล่าวคือ เมื่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดต่างกันจะใช้คำบุรุษสรรพนามต่างกัน แสดงให้เห็นว่าสังคมในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอให้ความสำคัญกับชนชั้นหรือสถานภาพทางสังคมมากกว่าเพศของผู้พูด

สถานภาพทางสังคมระหว่างสามีและภรรยาในปัจจุบันอาจเป็นความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน แต่ในวรรณคดีลิลิตพระลอ จะเป็นความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียมกัน คือหญิงในสมัยนั้นยกย่องสามีตนเองเป็นผู้ที่มีสถานภาพสูงกว่า ให้เกียรติสามี ดังเห็นได้จากการใช้คำบุรุษสรรพนาม “เจ้าพี่” “เจ้าหล้า” “ท่าน” ส่วนฝ่ายชายจะให้เกียรติหญิงที่เป็นภรรยาโดยเรียกตัวเองเมื่อพูดกับหญิงที่รักว่า “เรียม” หรือเรียกหญิงที่รักว่า “ดวงสมร” “จอมใจ” เป็นการแสดงความรักที่มีให้ต่อภรรยา

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่ง วรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอได้จัดให้อยู่ในวรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น^๒ แต่ยังไม่ทราบผู้แต่งที่แน่ชัด หากพิจารณาการใช้คำบุรุษสรรพนามที่พบในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ เช่น คำว่า “กู” ผู้เขียนพบว่าผู้ใช้เป็นกษัตริย์เท่านั้น ใช้ในความสัมพันธ์แบบสูงกว่า กล่าวคือ “กู” กษัตริย์ใช้เมื่อพูดกับข้ารับใช้หรือทหารซึ่งเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาเท่านั้น ผู้เขียนสังเกตได้ว่า “กู” ในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอใช้ “กู” อย่างมีข้อจำกัดในการใช้คือ ผู้ใช้มีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าใช้เรียกตัวผู้พูดเมื่อพูดกับข้ารับใช้เท่านั้น ซึ่งไม่สอดคล้องกับคำว่า “กู” ในสมัยอยุธยา ดังในงานวิจัยของ วราภรณ์ แสงสด (๒๕๓๒) และมีชัย เอี่ยมจินดา (๒๕๓๔) สรุปว่า “กู” ในสมัยอยุธยาใช้แทนผู้พูด เอกพจน์ โดยไม่จำกัดว่าผู้ที่พูดด้วยจะมีสถานภาพสูงกว่าหรือต่ำกว่า อาจ

^๒ กุหลาบ มลลิกะมาส. วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป. หน้า ๕๙-๖๐ กล่าวไว้ว่า ลิลิตพระลอเป็นเรื่องที่แต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เป็นเรื่องสำนวนเก่า เกิดขึ้นในระยะประมาณ พ.ศ. ๑๖๑๖-๑๖๙๓ โดยพิจารณาจากด้านภาษา ประเพณี และขนบลักษณะ ในส่วนของด้านภาษานั้น พระลอมีภาษาใกล้เคียงสุโขทัยมากกว่าจะเหมือนสมัยอยุธยาตอนหลัง เช่นคำว่า ชินแล จรหล้า เผื่อ เจ้ากู

เป็นไปได้ ดังที่กุหลาบ มลลิกะมาส กล่าวว่า “พระลอมีภาษาใกล้เคียงสุขุขทัยมากกว่าจะเหมือนสมัยอยุธยาคุณหลัง” ผู้เขียนเห็นด้วยว่าการใช้คำบุรุษสรรพนามโดยเฉพาะคำว่า “กู” ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงก็ปรากฏคำว่า “กู” และผู้ใช้เป็นกษัตริย์เช่นกัน และสอดคล้องกันว่าเป็นวรรณคดีในสมัยอยุธยาตอนต้นๆ ที่ใกล้เคียงสุขุขทัย ดังนั้นผู้แต่งอาจเป็นคนที่อยู่ร่วมสมัยอยู่ในสุโขทัยและอยุธยาก็เป็นได้

เมื่อพิจารณาคำว่า “เรา” เป็นคำสรรพนามบุรุษที่ ๑ ทวิพจน์ ในความสัมพันธ์แบบสูงกว่า และเท่าเทียมกัน ปัจจุบันคำว่า “เรา” ไม่ใช่แล้ว พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หน้า ๙๔๖ ให้ความหมายคำว่า “เรา” หมายถึง เราทั้งคู่ ในคำว่า สองเรา, ต่อมาใช้หมายถึงเกิน ๒ ก็ได้ เช่น “เร่งหาประกันมาทันใด ผู้คุมเหวี่ยงไว้ทั้งสามเรา” (ขุนช้างขุนแผน) จากการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนสรุปว่าเป็นคำบุรุษสรรพนามทวิพจน์เนื่องจากปรากฏในบริบทที่หมายถึงบุคคล ๒ คนเท่านั้น อาจเป็นไปได้ว่าวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอเป็นวรรณคดีที่เกิดในสมัยอยุธยาตอนต้นยังใช้คำว่า “เรา” ในความหมายที่เป็นคำบุรุษสรรพนามทวิพจน์อยู่ แต่ต่อมาภายหลัง เช่น ในวรรณคดีเสภาขุนช้างขุนแผนใช้ในความหมายที่เป็นพหูพจน์นอกจากนี้สังเกตได้ว่าคำว่า “เรา” ใช้ในบริบทเดียวกับคำว่า “เรา” ในปัจจุบันใช้เป็นบุรุษที่ ๑ เอกพจน์ ในความสัมพันธ์แบบสูงกว่าและเท่าเทียมกัน อาจเป็นไปได้ว่า “เรา” ในปัจจุบันที่มีความหมายเป็นพหูพจน์อาจจะมีพัฒนาการมาจาก “เรา” ที่เป็นทวิพจน์ก็อาจเป็นได้

บทสรุป

รูปแบบคำบุรุษสรรพนามที่ใช้ในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ สามารถสรุปได้เป็น ๒ รูปแบบ ดังนี้ ๑. คำบุรุษสรรพนาม เป็นคำสรรพนามที่สามารถบ่งชี้บุรุษได้แน่นอน คือบอกลักษณะประจำคำใช้แทนบุรุษที่ ๑, ๒ หรือ ๓ และมี ๓ พจน์ คือ เอกพจน์ จำนวน ๑๑ คำ ได้แก่ “กู” “เรา” “เรียม” “ข้า” “ข้าพระ” “เจ้า” “เจ้ากู” “เจ้าข้า” “เจ้าพี่” “ท่าน” “พระองค์ท่าน” ทวิพจน์ จำนวน ๖ คำ ได้แก่ “เมื่อ” “เมื่อข้า” “เรา” “เชื้อ” “เชื้อพี่” “เชื้อข้า” และพหูพจน์ จำนวน ๖ คำ ได้แก่ “เรา” “ตู” “ตูข้า” “สู” “ท่าน

“เขา” ๒. คำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนามเป็นคำสรรพนามที่ไม่สามารถบ่งชี้บุรุษได้แน่นอน คือไม่แสดงลักษณะประจำคำด้านบุรุษ เพราะสามารถใช้แทนสรรพนามได้ทั้ง ๓ บุรุษ ขึ้นอยู่กับบริบทที่ใช้ ซึ่งมีส่วนประกอบของคำอื่นที่ใช้เป็นคำบุรุษสรรพนาม ๖ ประเภท คือ คำนำหน้า คำเรียกญาติ ชื่อ ยศหรือตำแหน่ง อาชีพ คำ/วลีแสดงความรู้สึก ส่วนการใช้คำบุรุษสรรพนามจะใช้แตกต่างกันตามปัจจัยทางสังคมด้านความสัมพันธ์แบบ สูงกว่า เท่าเทียมกัน และต่ำกว่า สรุปได้ว่า คำบุรุษสรรพนามที่สามารถใช้ในความสัมพันธ์แบบสูงกว่า มีทั้งหมด ๙ คำ ได้แก่คำว่า “กู” “เรา” “เรียม” “เจ้า” “เผื่อ” “เผื่อข้า” “จา” “ตู” และ “ตูข้า” คำบุรุษสรรพนามที่สามารถใช้ในความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมกัน ทั้งหมด ๗ คำ ได้แก่ “เผื่อ” “จา” “ตู” “เรา” “เจ้า” “สุ” “เขา” คำบุรุษสรรพนามที่สามารถใช้ในความสัมพันธ์แบบต่ำกว่า มีทั้งหมด ๑๕ คำ ได้แก่ “ข้าพระ” “ข้า” “เรา” “เผื่อ” “เผื่อข้า” “ตู” “ตูข้า” “เจ้ากู” “เจ้าข้า” “เจ้าพี่” “ท่าน” “เชื่อข้า” “พระองค์ท่าน” “เขา” “ท่านให้”

บรรณานุกรม

- กุลลาบ มัลลิกะมาส. **วรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.
- จตุพร ศิริสัมพันธ์. “สรรพนามในบันทึกและจดหมายของโกษาปาน : การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์เชิงสังคม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๙.
- จารุวรรณ พุ่มพฤษ. “การใช้คำสรรพนามของครูอาจารย์ในจังหวัดลพบุรี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๕.
- باهัน อิมสำราญ. “ข้อสังเกตเกี่ยวกับการใช้บุรุษสรรพนามของนักศึกษาหญิงในมหาวิทยาลัย.” วารวีย์ รวมบทความวิชาการเนื่องในวาระเกษียณอายุราชการของ ผศ.ดร.วัลยา ช้างขวัญยืน. ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๔๙.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. **มองภาษา มองภาษาถิ่นและมองภาษาในวรรณคดีท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : แม่ฉาง, ๒๕๔๗.
- มีชัย เอี่ยมจินดา. “วิวัฒนาการของระบบคำบุรุษสรรพนามตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยปัจจุบัน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.
- วรภรณ์ แสงสด. “บุรุษสรรพนามในภาษาไทย : การศึกษาเชิงประวัติ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- วรเวทย์พิสิฐ, พระ. **คู่มือลิลิตพระลอ**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๓.
- วิจิตร ภาณุพงศ์. **โครงสร้างภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๐.
- สมชาย สำเนียงงาม. “การเลือกใช้คำสรรพนามในภาษาไทยกับแนวคิดเรื่องความ

สุภาพของบรวานและเลวินสัน.” วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
๒๓, ๒ (ธันวาคม-พฤษภาคม ๒๕๔๔)

สิริพร หุทัยวิญญู. “การศึกษาระบบบุรุษสรรพนามภาษาไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ใน
แนวประวัติ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษา
ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สุขุมาวดี ขำหิรัญ. ภาษาศาสตร์เชิงสังคม. เอกสารคำสอน. สถาบันวิจัยภาษาและ
วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖. (อัดสำเนา)

สุภาพรณ จารุเทวินทร์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผลิตพระลอทางภาษา.” วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ. “ลักษณะคำซ้ำในภาษาลานนา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๖.

อมราประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ภาษาศาสตร์สังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

Labov, William. “The Study of Language in its Social Context” *Advances in the
Sociology of Language*. Vol.I, ed. Joshua A. Fishman. The Hague : Mouton,
1971. P 152.

Palakornkul, Angkab. “A Socio-Linguistic Study of Pronominal Strategy in Spoken Bangkok
Thai.” Ph.D. Dissertation, University of Texas, 1972.